



Müslüman Azınlık Çalışmaları Merkezi
(MAM)

Kavram Analizi:

Irksız Irkçılık

Senanur Uysal

2026/2

www.gocvakfi.org | info@gocvakfi.org



IRKSIZ IRKÇILIK (2026/2)

YAZAR:

Senanur Uysal

MÜSLÜMAN AZINLIK ÇALIŞMALARI MERKEZİ (MAM)

GRAFİK TASARIM:

Feyzanur Yetimoğlu

E ISBN:

978-625-5830-41-8

Göç Araştırmaları Vakfı

Hacettepe Mahallesi Fener Sokak No: 5

06230 Altındağ/Ankara, Türkiye

Tel.: (0312) 473 76 11

Fax: (0312) 473 79 14

Kitapçığın tüm yayın hakları Göç Araştırmaları Vakfına aittir.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak

sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın

hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz.

Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.



İçindekiler

Giriş	2
Kavramın Anlamı ve Tarihsel Arka Planı	3
İrksız Irkçılık ve İslamofobi	5
Sonuç	7
Kaynakça	8

Giriş

İrkçılık, tarihin en köklü ve yıkıcı önyargılarından biri olarak günümüz dünya gündeminde de merkezde yer almaya devam etmektedir. Tarih boyunca kölelik, sömürgecilik, soykırım ve yasal ayrımcılık gibi sistemlerin ideolojik temeli olan ırkçılık, bugün eğitimden sağlığa, adaletten ekonomiye kadar hayatın pek çok alanında kendini yeniden üreten canlı bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Öte yandan, bu sorun yalnızca bireylerin önyargılarıyla sınırlı olmayıp kurumsal ve sistemsel işleyişin bir parçası olarak eşitsizliği yapılaşmıştır. Kısaca, tarih boyunca toplumu ve siyaseti derinden etkilemiş olan ırkçılık, belirli grupların diğerlerinden daha üstün veya değerli olduğunu savunan bir ayrımcılık biçimidir. Lakin ırkçılık, biyolojik ırkçılıktan kültürel ırkçılığa, bireysel önyargıdan kurumsal ayrımcılığa uzanan geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Bu çokanlamlılık, kavramın sınırlarını titizlikle çizmeden yapılacak her tartışmayı temelsiz bırakır. Bu çalışmada öncelikle ırksız ırkçılık kavramının kökenine değinilecek; ardından yeni ırkçılık (*neo-racism*) kuramları çerçevesinde şekillenen kültürel ırkçılık temeline dayanarak Étienne Balibar tarafından ileri sürülen **ırksız ırkçılık** (*racism without race*) kavramı ayrıntılı biçimde incelenecektir. Günümüz ırkçılık söylemleri içinde giderek daha merkezi bir konum edinen bu kavramın tanımlanması ve çözümlenmesi, yalnızca akademik bir zorunluluk olmayıp aynı zamanda gündelik hayatta görünmez hale gelen ayrımcılık biçimlerini teşhis edebilmek açısından da kritik bir önem taşımaktadır.

Kavramın Anlamı ve Tarihsel Arka Planı

İrkçılığı kavramsal düzeyde incelemek için öncelikle ırkçılığın temeli olan “ırk” ile başlamak gerekmektedir. Bu sebeple bu bölümde sırasıyla ırk, ırkçılık ve yeni ırkçılık kavramlarına odaklanılacaktır. Yeni ırkçılık kavramının alt dallarından olan *farklılıkçı ırkçılık* ve *irksiz ırkçılık* hem kavramsal hem de tarihsel arka planı ile tanıtılacak ve karşılaştırılacaktır.

Öncelikle ırk kavramı, daha çok biyolojik ve fiziksel özelliklerin kullanılarak canlıların sınıflandırılmasına dayanmaktadır. Oxford English Dictionary ırk kavramını şu şekilde tanımlamaktadır:

“Çeşitli resmi veya gayri resmi sınıflandırma sistemlerine göre: genellikle belirgin fiziksel özellikler veya ortak etnik köken açısından tanımlanan ve bazen (daha tartışmalı olarak) ortak biyolojik veya genetik özellikleri de kapsadığı düşünülen (varsayılan) insanlık gruplarından herhangi biri.” (Oxford University Press, n.d.)

Her ne kadar ırkçılık kavramı akademik literatürde tek ve evrensel bir tanıma kavuşturulamamış olsa da, farklı disiplinlerin ve dönemlerin bakış açısına göre şekillenmiş çok katmanlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İrkçılığın Oxford English Dictionary’e göre kelime anlamında bakıldığında ise tanımı bu şekildedir:

“Belirli bir ırk veya etnik grubun üyelerinin doğuştan gelen özelliklere veya niteliklere sahip olduğu veya bazı ırk veya etnik grupların diğerlerinden üstün olduğu inancı; bu tür inançlara dayanan bir ideoloji.” (Oxford University Press, n.d.)

Bu çerçevede ırkçılık, belirli grupların biyolojik olarak aşağı ya da üstün olduğuna dair inançlar bütünü şeklinde tanımlanmış, bireysel önyargının davranışa ve ayrımcılığa dönüşmesiyle ortaya çıkan bir süreç olarak kavramsallaştırılmıştır (Miles ve Brown, 2003). Ne var ki bu idealist yaklaşım, ırkçılığı yalnızca bireylerin zihninde var olan irrasyonel bir tutum olarak konumlandırmış ve böylece yapısal eşitsizlikleri açıklamaktan uzak kalmıştır. Bonilla-Silva (1997), bu sınırlılığı doğrudan eleştirerek ırkçılığın salt ideolojik bir çerçevede

ele alınmasının onu toplumun gerçek işleyişinden koparttığını öne sürmüştür. Bonilla-Silva'ya göre ırkçılık, bireysel önyargıların ötesine geçen, toplumdaki ekonomik, siyasi, sosyal ve ideolojik düzeyleri kısmen yapılandıran ırksallaşmış bir sosyal sistem olgusudur. Bu perspektiften bakıldığında ırkçılık, önyargı, ayrımcılık ve nefret söylemi gibi ilişkili kavramlardan ayrılmakta, onları kapsayan ancak onlara indirgenemeyen daha geniş bir yapısal çerçeveye karşılık gelmektedir.

Kısaca, ırkçılık bu tanımlar ışığında biyolojik ve fiziksel unsurları temel alarak öteki olarak sınıflandırılan insanları köleleştirmeyi, sömürmeyi ve eşitsizlikleri meşrulaştıran bir hiyerarşi oluşturmuştur (Fredrickson, 2016). Antropolojik ve biyolojik argümanlarla desteklenen bu “klasik eşitsizlikçi ırkçılık”, insanların arasındaki farklılıkları doğuştan gelen, değişmez ve alt-üst ilişkisi barındıran biyolojik bir kader olarak görmektedir. Bu durumda, kaynakların eşitsiz dağılımı ve sömürü düzeni, meşrulaştırılmış ve rasyonalize edilmiş bir “doğa yasası” olarak savunulmuştur (Bonilla-Silva, 1997, s. 468-471).

Ancak 20. Yüzyıl, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımları ve mikrobiyoloji alanındaki gelişmeler ile birlikte insanların tümünün tek bir ırk (Homo sapiens) olduğu bilimsel olarak kabul edilmiş, ırkçılığın rasyonel temeli sarsılmış ve UNESCO tarafından yayınlanan bildirgeyle ırkçılığın temelsizliği desteklemiştir (UNESCO, 1978). Lakin bu gelişmeler ırkçılığın pratikte azalmasına sebep olmamış ve ayrımcı uygulamalar küreselleşmenin de etkisiyle artış göstermiştir (Miles & Brown, 2003, s. 44-50). Bu durumun artık biyolojik ırkçılıkla açıklanamıyor oluşu akademik bir boşluk oluşturmuş ve bu boşluk yeni ırkçılık (neo-racism) kavramı ile doldurulmuştur (Kaya & Durgun, 2020).

Yeni ırkçılık, ayrılıkçı söylemlerin odak noktasını biyolojik ve fiziksel unsurlardan değerlere ve kimliklere taşımıştır. Lakin yeni ırkçılığın ortaya çıkışı biyolojik temelli ırkçılığı sona erdirmemiş, sadece önüne geçmiştir. Artan göçler ile birlikte uyum ve toplumsal bütünlüğün önünde yeni bir engel bu kavram olmuştur. İngiltere'deki politikacıların ırkçı olmadıklarını, sadece kendi kültürlerini, kimliklerini, topluluklarını korumak istediklerini söylemesiyle birlikte, Baker (1981) “The New Racism” adlı kitabında ırkçılığın artık biyolojik değil, kültürel ve ulusal kimlik temelli olduğunu savunmuş ve literatüre yeni ırkçılığın tanımını kazandırmıştır.

Neo-racism literatüründe teorik açıdan başka bir çerçeve sunan düşünür olarak Taguieff (2001), klasik ırkçılığın çöküşünün ardından ortaya çıkan yeni söylemin yalnızca bir dönüşüm değil, aynı zamanda bir yeniden meşrulaşma stratejisi olduğunu ileri sürmektedir. Eski biyolojik temelli ırkçı söylemlerin yerini **farklılıkçı ırkçılık** (differentialism) söylemleri doldurmaktadır. Bu söylemlere göre her kültür değerli olduğu için, kültürlerin birbirleriyle karışmaması gerekmektedir. Bu söylemler, dışlayıcı pratikleri çok kültürlü bir dille ele alıp meşrulaştırmaktadır. Taguieff bu durumu “ırkçılığın anti-ırkçı dili ele geçirmesi” olarak adlandırmıştır (Taguieff, 2001).

Bu kuramın en önemli isimlerinden biri olan Étienne Balibar (2007, s. 84) ise **ırksız ırkçılık** (racism without race) kavramını ortaya atmıştır. Bu kavrama göre ırkçılığın artık ırklar üzerinden olmadığı, hiyerarşinin temelini biyolojiden kayıp kültüre, dine, geleneğe ve yaşam tarzına bağlandığını savunulmaktadır. Bu yeni hiyerarşik düzenin altında kalan bir ırk söz konusu değildir. Kültürel farklılık, adeta biyolojik bir genetik miras gibi sabitlenir,

doğallaştırılır ve bir ideoloji haline gelir. Klasik biyolojik ırkçılıktan kültürel temelli ırksız ırkçılığa geçiş, yalnızca dışlama pratiklerinin modern ve demokratik söylemlere uyum sağlayacak şekilde rafine edilmesidir. Bugün ırkçılık, ırk kavramını telaffuz etmeye dahi ihtiyaç duymadan, kültürel aşılma vurgulanarak son derece etkili ve politik bir biçimde sürdürmeye devam etmektedir. Bu kurama göre ırkçı tutum sergileyen birey, beyaz üstünlüğü iddiası ileri sürmek yerine, ötekini kültürel değerlerinin, inançlarının ve/ya yaşam tarzının kendi kültürel ve toplumsal yapısıyla bağdaşmadığını savunmaktadır. Bu tutum ile birlikte farklılıklara saygı duyulması, ama bu farklılıkların kendi sınırlarında olmasını savunarak eşitsiz ve kötü muamele kişi içerisinde meşrulaştırılmaktadır.

İrksiz Irkçılık ve İslamofobi

Bu kavramın en net yansıması, özellikle çağdaş Avrupa bağlamında göçmenlere ve Müslüman azınlıklara yönelik güncel dışlama pratikleridir (Müller-Uri & Opratko, 2016, s.9). Bireyler artık ten renkleri üzerinden değil, dinleri, pratikleri ve ulus-devletin varsayılan “homojen” kültürüne entegre olamayacakları varsayımı üzerinden dışlanır ve ötekileştirilir (Balibar, 2007). Balibar’ın irksiz ırkçılık kavramı ve İslamofobi (bir başka deyişle Müslüman karşıtlığı) arasında günümüz dışlama pratiklerini anlamlandırmak için sağlam bir teorik zemin kurulabilir. İslamofobi ile Müslümanların ten renklerinden bağımsız olarak kültürel ve dini aşılamazlık durumu söz konusudur. Müslümanların yaşayış biçimi birer tehdit haline getirilmekte ve bu yaşayış biçimine sahip oldukları için daha aşağı bireyler olarak kodlanmaktadır (Ar, 2023).

Bu yapısal dönüşüm, özellikle Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslüman azınlıkların günlük hayatlarında çok net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Müslümanların giyim tarzları, ibadetleri, helal gıda gibi tercihleri ulusal ve toplumsal düzene yönelik bir güvenlik sorunu olarak görülmektedir (Hıdır, 2017). Bu durum özellikle siyasetin ve siyasetçilerin de etkisiyle daha marjinal bir hale gelmiştir. Politik, ekonomik ve sosyal yaşam, kültürleri ve beklentileri şekillendiren unsurlar olmuştur. Bu unsurların çalkantıda olmasıyla birlikte toplumda hissedilen güvensizlik ve korku, popülist siyasetçilerin de aracılığıyla ötekini suçlama eğilimine dönüştürülür (Kaya, 2012).

Bu durum Ayhan Kaya tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Oy arayan siyasi partileri içeren iktidar elitleri, ayrımcı söylemleri benimseyerek ve ‘ötekileri’ damgalayarak bu korunma ihtiyacından istifade etmiştir. ‘Medeniyetler çatışması’ söyleminin de etno-kültürel ve dinsel açıdan farklı grupların, barışçıl olarak bir arada yaşamasının imkânsız olduğunu iddia eden popülist aşırılıkçı politikacıları meşrulaştırdığı görülmektedir.”(Kaya, 2020)

Siyasetçilerin dışlama pratiklerini bu şekilde bir ‘medeniyetler çatışması’ ekseninde çerçevelemesi, ayrımcılığın bizzat Avrupa değerleri, demokrasi ve insan hakları normlarıyla çelişmiyormuş gibi sunulmasına ve uygulanmasına imkân vermektedir (Müller-Uri & Opratko, 2016, s.9).

Müslümanların maruz kaldığı ırkçılık, günümüzde sistemin içine sızarak kurumsal ve yapısal bir karaktere bürünmüştür. Örneğin, Fransa’da kamusal alanı ve eğitim sistemini düzenleyen başörtüsü yasakları, Müslüman kadınları inanç hürriyeti ile temel bir hak olan eğitim hakkı arasında sıkıştırmaktadır. Bu dışlayıcı pratiklerin mekânsal ve görsel boyutuna bakıldığında, İsviçre’deki minare inşası yasağı çarpıcı bir vaka olarak öne çıkar. Avrupa’nın genel siyasi ikliminde ise Almanya’da aşırı sağcı AfD’nin yükselişi ile İtalya’da konsolide olan sağ popülizm, başta Müslümanlar olmak üzere göçmenleri hedef alan dışlayıcı politikaları merkeze taşımaktadır (Kaya, 2020; Kaya & Özel, 2021).

Sonuç

Sonuç olarak, yüzlerce yıldır, insanlık arasındaki özellikle ekonomik ve hak eşitsizliğini rasyonalite etme ve/ya da meşrulaştırma aracı olarak kullanılan ırkçı ayrımcılık, biyolojik temellerini kaybetmiş ve yerini bireylerin kültür, din, gelenek ve yaşam tarzlarının aşılamaz unsurlar olduğu üzerine bina edilmiş ırksız ırkçılık kavramına bırakmıştır. Bu kavram, diğer neo-racism kavramlarından farklı olarak ayrımcılığı aşılamazlık üzerinden tanımlandığı için din temelli ırkçılığı anlamlandırmak için önemli bir kuram olup bu çalışma özellikle Müslümanlara yönelik yapılan ayrımcı pratiklerde bu kuramın izlerini vurgulamaktadır. Müslümanların kültürleri ve gelenekleri çağ dışı veya uygunsuz olarak nitelendirilip Avrupa'nın demokratik düzeniyle bir arada var olamayacak bir 'kültürel öteki' olarak işaretlenmektedir. Irk kavramının yerini alan bu kültürel ve dini kodlar, ayrımcılığı açık bir nefret söylemi olmaktan çıkarıp uyum ve entegrasyon politikalarının ardına gizlenen modern bir dışlama pratiğine dönüştürmektedir. Özetle, Müslüman karşıtı ırkçılık yalnızca bir 'din korkusu/karşıtlığı' (İslamofobi) ile sınırlı değildir; aksine, bu dışlama süreci, bireylerin zihnindeki kültürel kodların aşılması imkânsız birer toplumsal kast sistemine dönüşmesinden beslenmektedir.

Kaynakça

- Ar, M. (2023). Kültürel Irkçılık Bağlamında İslamofobi ve Antisemitizm İlişkisi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 23(2), 499-522.
- Barker, M. (1981). *The New Racism: Conservatives and the Ideology of the Tribe*.
- Balibar, E. (2007). Is there a 'neo-racism'. *Race and racialization: Essential readings*, 83.
- Fredrickson, G. (2016). *Racism*: Princeton University Press. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400873678>
- Hıdır, Ö. (2017). İslamofobi-ırkçılık-"kültürel ırkçılık" ilişkisi. *Ombudsman Akademik*, (7), 23-49.
- Kaya, A. (2012). Backlash of multiculturalist and republicanist policies of integration in the age of securitization. *Philosophy & Social Criticism*, 38(4-5), 399-411.
- Kaya, A. (2020). Avrupa'da popülist sağın yükselişi: Çeşitlilik ve birlik içerisinde kaybolanlar. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 18(69), 128-155.
- Kaya, E. E., & Durgun, Ş. (2020). Irkçılığın Dönüşümü: Kavramsal ve Kuramsal bir Analiz. *Akademik Hassasiyetler*, 7(13), 79-102.
- Kaya, E. E. & Özel Özcan, M. S. (2021). International Migration and The Rise of Islamophobia as A "New Racism" Type . *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* , 10 (4) , 3091-3109 .
- Miles, R., & Brown, M. (2003). *Racism*. Psychology press.
- Müller-Uri, F., & Opratko, B. (2016). Islamophobia as anti-Muslim racism: Racism without "races", racism without racists. *Islamophobia Studies Journal*, 3(2), 116-129.
- Oxford University Press. (n.d.). Race, n.1. In *Oxford English dictionary*. Retrieved February 23, 2026, from <https://doi.org/10.1093/OED/1140253458>

- Oxford University Press. (n.d.). Racism, n. In Oxford English dictionary. Retrieved February 23, 2026, from <https://doi.org/10.1093/OED/1101660185>
- Taguieff, P.-A. (2001). The force of prejudice: On racism and its doubles. University of Minnesota Press.
- UNESCO. (1978). Declaration on race and racial prejudice. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/declaration-race-and-racial-prejudice>



daha fazla bilgi için



/goc_vakfi



/gocarastirmalarivakfi